

Pravni život u spljetskoj občini.

*Čitao u sjednici filozofičko-juridičkoga razreda jugoslavenske akademije znanosti
i umjetnosti dne 14. prosinca 1878.*

PRAVI ČLAN DR. J. J. HANEL.

§. 1. Za potpun uspjeh rada na polju pravne poviesti kod južnih Slavenah treba svakako, da se prije svega svi važniji spomenici učine pristupnima u dobrim izdanjih znanstvenomu iztraživanju, iz kojih možemo crpiti znanje o načinu, kako se je tečajem vremena oživljala idea práva u onih tiesnih autonomnih krugovih, kojih tvorbu je podupirala već narav zemljišta, kojih dalnji razvoj se je vršio u mnogom smjeru po uzoru sličnih tvorbah u onih priedjelih, s kojima je pučanstvo zemaljah slavenskoga juga rano već došlo u živahnije doticaje. Autonomne ovakove krugove sačinjavaju pre-mnoge one občine, koje nam pokazuje poviest srednjega i novoga vieka poglavito u Dalmaciji i u onih priedjelih Hrvatske, kojih geografski položaj prikazuje se već kao jedan od faktorah, sudjelovanjem kojih se je čitav kulturni život pučanstva njihovoga razvijao načinom sličnim onomu, što ga u pravoj pravcitoj Dalmaciji nalazimo.

Najvažnije mjesto medju pravnimi spomenici, koji amo spadaju, zauzimaju bez dvojbe mnogi i raznovrstni statuti i zakoonici občinah dalmatinskih i onih, koje su u hrvatskom primorju Ovi bo statuti i zakoonici nikoše iz obsežne autonomije občinske, koja se uz mnoge vjekove učvrsti, prikazuju se velikom većinom kao izraz shvaćanja onih pravnih odnošajah, koji su se mogli razviti i u tiesnoj sferi občinskoj i u prometu sa drugimi občinami i korporacijami. Statuti ovi i zakoonici prikazuju se kao rezultati djelovanja identičnih, ili bar sličnih faktorah, velika njihova većina dakle rabi pravnomu povjestniku kao pomagalo za nacrtanje jedne obćenite slike pravnoga stanja u onih občinah; nu buduće nisu nikli istodobno, već se razvijahu i dopunjavahu uz mnoga stoljeća, dopuštaju mu pratiti razvitak pravnoga života občinskoga sve dotle, dok

nije sa autonomijom onih obćinah i samostalnost razvitka ovoga izčeznula.

Jugoslavenska akademija znanostih i umjetnostih poprimi inicijativu glede kritičnoga izdavanja tih spomenikah, odobri predloženi joj plan za ovo izdavanje, te su jur dva takova statuta sa svimi popunjei i dodatci, koji se na nje potežu, na sviet izašla.

Izdanja ova pružaju obilnoga materiala za poviest prava, kako se je razvijalo na slovenskom jugu, služe nam kao pouzdano vrelo za spoznanje pravnoga života u zemljah Hrvatskoj i Dalmaciji, jer pružaju i formom i sadržajem svojim dokaz, da su ustanove tih statutih i zakonah sbilja stajale kao zakonske ustanove u krieptosti, da su izazvane potrebami pravnoga života, da su se uzporedno sa razvitkom ovoga života popunjavale i mienjale, da se napokon i vanjskim svojim oblikom prikazuju kao izraz pravnoga osvjedočenja onih organah, koji se prikazivahu kao representanti volje čitave obćine.

Nu već prije nego će biti svi ovi spomenici pristupni obćenitomu iztraživanju, te će se moći pristupiti nacrtanju obćenite one slike pravnoga razvoja na slavonskomu jugu, mogu se izpuniti predhodne za taj posao radnje, može se gradivo, što ga nalazimo u pojedinih onih spomenicah, prorošetati i prirediti za kasniji rad. Ovoj svrsi najbolje mogu poslužiti kritične monografije, posvećene razmatranju sadržaja *pojedinih* statutih i zakonikah. Takove monografije mogu se izdavati uzporedno s istim izdavanjem tih spomenikah, ter će olakotiti i znatno pospješiti rad oko postignuća obćenitoga onoga rezultata. Dakako treba ove monografije udesiti po jednom, pogledom na konačnu njihovu svrhu uredjenom planu; svaka bo monografija mora razpravljati predmet svoj sa svih doduše gledištah i u svih potankostih, al treba pri tom uvijek paziti na položaj, što ga zauzumlje pitanje monografički razpravljano u nizu svih srodnih njemu pitanjah; svaka monografija predmnjeva tako rekuć u obćenitih bar potezih gotov sustav, ako se ima izbjeći bezprekidno opetovanje pojedinih, dovoljno već naglašenih načelah kraj nedovoljnoga možda iztaknuća momenatah, važnih za pravo shvaćanje harmoničkoga saveza medju pojedinimi pojavi.

Uza zadaću, razmatrati sustavno sadržaj statutih i obćinskih zakonikah, imaju monografije ovdje spomenute izpuniti još jedan vrlo važni zadatak. Ako naime razmatramo ustanove poznatih nam statutih, opazit ćemo, da nesadržaje nijedan izmedju njih norme, koje bi se prikazivale beziznimno kao norme prava narodnoga u

strogom smislu rieči; nalazimo bo, da su mnoge iz njih recipirane iz tuđjih pravah, poglavito prava rimskoga i kanoničkoga; gotovo u svih pako nalazimo posljedice moćnoga upliva, što su ga vršile na razvoj pravnoga života u hrvatskih i dalmatinskih obćinah institucije, koje su se bile razvile u obćinah talijanskih, ponajpače u obćini mletačkoj. Treba dakle svratiti pažnju na poreklo ustanovah statutarnih, razmatrati one momente, koji vodjahu k recepciji tuđjih pravnih normah ili institucijah, iztražiti, nisu li možda za pravne odnošaje, koji su već od prije bili normirani, poprimljena nova pravna pravila, ili napokon, nisu li pravni instituti domaći zamienjeni instituti tuđjimi.

Izpunjenjem ove potonje zadaće dobivaju monografije o statutih dalmatinskih i hrvatskih uz prvobitnu njihovu važnost za poviest prava kod južnih Slavenah jošte znatan interes komparativno-juridički.

Uvage ove sklonuše me, te odlučih, razpravljati spored sa povjerenim mi izdavanjem pravno-povjestnih spomenikah važnije izmedju njih načinom monografičkim, a buduć je o prvom izmedju izdanih već statutih, o statutu naime Korčulanskom, izdao već 1850 god. prof. Wenzel razpravu, u kojoj pokaza njegov sadržaj i ocieni važnost njegovu za pravnu poviest, počimljem sa razpravom o statutu Spljetskom.

Razprava ova uredjena je sljedećim načinom:

I. odsjek. Ovdje razmatram glavne momente iz poviesti spljetske obćine do one dobe, u koje spada prva kodifikacija statuta. Razmatranje ovo pruža historijski temelj, na kojem se je razvijao pravni život obćinski, i pokazuje one momente, kojih djelovanje je bilo odlučno kod samoga stvaranja prava spljetskoga.

II. odsjek. Tu se nalazi sustavno razmatranje sadržaja spljetskoga statuta u kategorijah, na koje upućuje i sam spomenik i u kojih motrijahu sadržaj sličnih spomenikah i oni malobrojni pisci, koji su se bavili iztraživanjem na polju staroga hrvatsko-dalmatinskoga zakonarstva.

III. odsjek. U tom odsjeku iztražit će se temelji ustanovah spljetskoga statuta, dakle vrela, iz kojih su različite njegove norme pocrpane, poglavito odnošaj njihov pram ustanovam prava rimskoga i kanoničkoga i prama istodobnom statutarnom zakonarstvu talijanskom. Napokon opredjeljuje se ovdje polazaj tih statutih i u poviesti prava kod južnih Slavenah i u obćoj pravnoj poviesti.

IV. odsjek. Tuj će se motriti politički udesi spljetske obćine nakon XIV. stolj. i daljnji razvoj pravnoga života njezinoga sve do uvođenja tamo austrijskih zakonah.

I. odsjek.

Glavni momenti iz poviesti obćine Spljetske.

§. 2. Najstariji povjestnik Spljetski, Toma arcidjakon¹, priobćuje u svojoj „Historia Salonitanorum pontificum atque Spalatensium“² poviest o postanku grada Spljeta, koju opetuju redomice svi, koji pisahu o političkih udesih Dalmacije. Prema toj viesti pobjegoše žitelji staroga rimskoga grada Solina, koji su Hrvati na svojoj seobi u Dalmaciju porušili, na susjedne otoke Zoltu, Brač, Hvar i dr. te se tek nakon duljega vremena odlučise, povratiti se svojim kućam. Osobito jih skloni na to savjet jednoga solinskoga uglednika Žavera. Nu pošto se nisu uzdali, naseliti se u ruševinah rodna jim grada, odlučise na savjet istoga Žavera nastaniti se u prostranom i čvrstom gradu, što ga je sagradio bio rimski car Dioklecijan na obali morskoj u blizini Solina. Da budu pako sigurniji pred novom možda navalom Hrvatah, uputiše se izaslanici njihovi k bizantskomu caru, kojega zaštita sbilja preprieči svako dalnje njihovo uznemirivanje. U grad Solin ipak nepovratiše se prijašnji njegovi žitelji nikad više, već je grad Dioklecijanov postao za sva buduća vremena njihovom postojbinom i prozva se, budući u prostranoj palači sagradjen, Spalatum, Spljet.³ Viest Tome ima na misli i kompilator statuta Spljetskoga iz 1312 god., kada dokazuje plemenitost grada Spljeta i njihovih žiteljah.⁴

Uzrok, s kojega je tako postao sam grad Spljet, treba smatrati najvažnijim možda momentom, koji nam tumači povjest njegovu, kao što i karakter, kojim se razlikuju zakoni njegovi od zakonarstva mnogih drugih dalmatinskih obćinah.

¹ Toma rodi se g. 1200 i umre 1268 god.

² Meni rabi izdanje, što ga je učinio *Lucius* u svom djelu: „De regno Dalm. et Croatiae libri sex“ — Francofurti 1766 fol.

³ Thomae Hist. c. 7—10 (l. c. p. 316—319).

⁴ Sr. Stat. p. 3. Statut Spljetski navadjam u njegovu izdanju: „Statuta et leges civitatis Spalati“ koje priredih za drugi svezak djela Monumenta hist. jur. Sl. mer. (Zagr. 1878).

Staro žiteljstvo Solina sačinjavahu Rimljani, koji stajahu pod vrhovnom upravom bizantinskih namjestnikah. Ovisnost njihova o carevih carigradskih bijaše ipak sasvim neznatna, dobivala bo izraz svoj lih u plaćanju godišnjega danka i u ratnoj pomoći, tako da nije nalazila samouprava dalmatinskih gradovah gotovo nikakve zapreke.¹ Neprekidni dugovječni doticaji sa Italijom kao što i tiesni savez, koji je postojao izmedju papinske stolice i nadbiskupijom u Solinu, učvrsti sviest rimsku u pučanstvu Solina, kao što i Spljeta, koji bude iz njega napučen, u koji bude prenešena i nadbiskupija Solinska, te postane tamo doskora metropolijom čitave Dalmacije i Hrvatske. Na svojoj seobi dalje doproše Hrvati u Dalmaciji doduše ča do rieke Cetine, Srbi pako južnije od ove rieke sve do bizantinske provincije Dyrrhachium, al tiesna pruga uz obalu morsku bliže Spljeta kao što i najbliži otoci nisu pripadali zemljištu hrvatskomu, već sačinjavahu uza zemljište Trogirsko i Dubrovačko preostatak rimske Dalmacije, gdje pučanstvo sačuva uz dugo jošte doba stari, rimski svoj karakter. U tom priedjelu postojaaše dakle uvijek antagonizam izmedju obijuh narodnostih, koje tamo nalazimo, slavenske naime i latinske. Buduć je pako bila ova potonja slabija na broju, tražila je uvijek podporu kod suplemenikah u Italiji, kojoj se je i onako Dalmacija pribrajala.² Zato se i opaža u cijeloj povjesti Spljeta ona gravitacija pram Italiji, zato tražahu rimski gradovi u Dalmaciji, medju njimi osobito i Spljet, zaštitu sad kod bizantinskih carevah, sad kod Karla Velikoga, sad opet kod Mljetčanah. Kada je pako razvoj poviesti spravi pod vlast kraljevah ugarsko-hrvatskih, nalazimo je često spremne, razkinuti odnošaj time utemeljen i uzpostaviti stariji, poglavito odnošaj saveznički ili podanički sa najznatnijom obćinom sredovječne Italije, Mletačkom.

Ovaj, različitošću narodnostih prouzročeni antagonizam medju žiteljstvom Spljeta i susjednimi Slaveni prouzroči takodjer, da se razvoj prava u Spljetskoj obćini vrši uvijek u tiesnom savezu sa pravnim razvojem u Italiji, da zakoni Spljetske obćine odsievaju jasno karakter talijanskih municipalnih zakonah.

Na početku IX. st., kada je već moć Karla Velikoga obuzimala cijelu gornju Italiju izuzamši republike Mletačke, ova potonja pako

¹ *Dümmeler*. Slaven in Dalmatien. st. 21.

² H' δὲ Δαλματία τῆς Ἰταλίας ἐστὶ χώρα — *Const. Porph.* — *De thematibus* I. 2.

se još nije bila na toliko konsolidovala, da bi mogla moćno štititi udaljeno žiteljstvo Dalmatinske obale, dapače u nutarnjih ratovih raznih frakcijah malne takodjer nije pala pod vlast Karlovu¹, do-djoše Spljećani do uvjerenja, da je zaštita bizantinskih carevah proti navalam Hrvatah sve to slabija. Zato obratiše se na Karla, izaslaše zajedno sa strankom patriarhe Fortunata u Mletcih i ostalimi dalmatinskim gradovi poslaustvo u Diedenhof (Thionville), gdje se je Karlo baš nalazio, i nudjahu mu vladu nad (Mletačkom i) rimskom Dalmacijom (805) Karlo težio je i onako za tim, da oživotvori u što potpunijoj mjeri ideju rimskoga carstva, te nije bio neprijazan misli, razširiti moć svoju i na cijelu rimsku Dalmaciju; nu namišljaj njegov bje osujećen odporom istočno-rimskoga cara Nicefora, koji odasla dva puta brodovlje u jadransko more te učvrsti iznova vrhovnu vlast bizantske carevine nad Mletačkom i Dalmacijom. U mirnom dogovoru, koji bje zatim sklopljen medju Karlom i Niceforovim nasljednikom Mihailom I. (812), odreče se Karlo posvema Mletačke i Dalmacije i prizna formalno vrhovnu vlast istočno-rimske carevine nad timi priedjeli.

Bizantinski carevi nastojali su doduše sada, da steku što veću naklonost žiteljah ovih priedjelah, te su podjeljivali duždom Mletačkim različita preimućva, dalmatinskim pako gradovom koristine povlastice²; nu istočno-rimsko carstvo, u svojih temeljih uzdrmano osobito žestokimi nutarnjimi borbami, prevrati dinastičkimi i navalami vanjskih neprijateljah, nije moglo pružati dovoljne zaštite dalmatinskim gradovom pred navalami poglavito Neretvanskih gusarah, kojih sve to rastuća moć prisili napokon uza Spljet i ostale dalmatinske gradove, da potraže zaštitu drugdje. Pod konac X. stolj. izabran bje u Mletcih duždom oprezan i mudar Petar Urseolus II. (991—1025). Ovaj pokori posvema Neretvanske gusare, učini, da je trgovina mletačka upravo procvala i pobrine se uspješno i za podignuće vanjskoga ugleda Mletačke republike. Ove okolnosti probude želju u dalmatinskim gradovih, da jih primi Mletačka obćina pod svoje pokroviteljstvo. Petar nepropusti prilike, obnoviti

¹ Leo. — Gesch. d. ital. St. I. 248—251.

² Ovamo spada n. pr., što je podijeljen duždu Ursu naslov proto-spatharia, što se odredi, da imaju dalmatinski gradovi plaćati danak, koji je išao istočno-rimsku carevinu, gusarom u tu svrhu, da uzmognu slobodno ploviti po jadranskom moru (sr. *Dümmler* l. c. 54 sl.). Bizantski dvor uglavi češće i međunarodne dogovore na korist mletačke trgovine (*Rad* XXV. 182.)

savez, koji je obstojao u svoje doba među eksarhatom u Raveni i dalmatinskim gradovi, i postaviti Mletke kao zaštitnicu tih gradovah. Dodje dakle sa znatnom ratnom moći u Dalmaciju, gdje su ga mnogi gradovi kao svojega pokrovitelja radostno dočekali. Kada se je dužd približavao Spljetu, izadjoše mu žitelji, na čelu jim nadbiskup, sa svećenstvom u susret, i položiše mu dragovoljno prisegu viernosti.¹

§. 3. Tako dodje Spljet u tiesan politički odnošaj sa Mletci. Premda je formalno obrazloženje nadvlade mletačke (Petar pozivao se je na rodbinstvo svoje obitelji sa bizantskim carom —) bilo dosta manjkavo, ipak se je odnošaj ovaj doskora tako ukriepio, da ga nije mogao niti erkveni savez, u kojem se je nalazio Spljet kao metropolia sa Hrvatskom, oslabiti. Više nego pol stoljeća stajao je Spljet u odnošaju ovisnosti o Mletačkoj republici, dovoljno dugo, da postanu osobito materijalni interesi obijuh gradovah zajedničkim.

Premda se je republika Mletačka uvijek držala načela, nezasiēcati neposredno u nutarnju upravu i razvoj socialnih odnošajah u obćinah, koje dodjoše pod vrhovnu vlast njezinu: to je ipak zajedništvo materijalnih tih interesah, kao što i česti saobraštaj ovisnih o Mletcih gradovah sa nalježnom jim obćinom, u kojoj hje organizam uprave i vlade mnogo savršeniji no drugdje u ono doba, doveo do toga, da se je i pravni život u vanjskih svojih formah sve to više približavao razvoju njegovu u Mletcih, da su i one norme, kojima se razni odnošaji toga života uređjivahu, i u načinu svoga postanka i u vanjskoj svojoj formi i u svom sadržaju posvema nalikovale mletačkim. Sve to podpuniju harmoniju u razvoju pravnoga i socijalnoga života Spljetske i Mletačke obćine zasvjedočuje medju ostalim u ovoj već dobi mršavi i nepodpuni nacrt, što nam ga o kulturi u spljetskoj i drugih dalmatinskih obćinah pruža Lucius u znamenitom svom djelu.²

Vladaoci hrvatske države, koja se je baš pod konac X. i u XI. st. nastojala sve više emancipovati od ovisnosti svoje pram istočnorimskoj državi, i za koje je bio posjed starih rimsko-dalmatinskih gradovah od zamašne važnosti, nastojahu doduše često, oteti te gradove mletačkomu uplivu i sjediniti je sa Hrvatskom; al je dugo trajalo, prije nego li jim sbilja za rukom podje, misao o

¹ *Lucius* I, c. pag. 70.

² *l. c.* 100—104.

utjelovljenju Dalmacije sa njihovom državom oživotvoriti.¹ Tako nastojaše umni i poduzetni kralj hrvatski Krešimir II. zadobiti iznova dalmatske gradove, među njimi i Spljet, za svoju državu i napadaše u tu svrhu među 1009—1017. god. češće mletačke prijedjele u Dalmaciji; nu rat, koji s toga podigne proti Krešimiru mletački dužd Otto Urseolus 1018. god. svrši se nesretno po Krešimira i osujeti tako njegov napor.² Niti kasniji pokušaj istoga kralja, što ga preduze oko 1024. god., nije se uvjenčao boljim uspjehom, premda bjehu izgledi za povoljniji rezultat puno bolji, pošto bje mletačka republika u to upravo doba nutarnjimi borbami stranakah pričešana u svakoj svojoj akciji, te ne mogaše dovoljno štititi posjed svoj u Dalmaciji. Al zaštitu proti navalam hrvatskim pruži ovaj put istočno-rimski car Vasilj II., te prisili Krešimira, da prizna vrhovnu vlast carstva bizantskoga i konačno se okani svakoga daljega podhvata proti dalmatskim gradovom.³ God. 1044 ponovi pokuse Krešimirove kralj Stjepan I., kojemu je valjda pomagao ugarski kralj Petar, nu i njega izda sreća, te je imao njegov pokus samo taj posljedak, da je Dalmacija došla iznovice u ovisnost o mletačkoj republici. Bizantski naime car Konstantin Monomah povjeri zaštitu rimskih gradovah Dalmacije mletačkomu duždu Domeniku Contareno, kojemu se dalmatinski gradovi a s njimi i Spljet drage volje pokoriše.⁴

Tek oko god. 1057. podje vrstnomu i umnomu kralju Petru Krešimiru za rukom, sjediniti trajno ostanke nekadanje Liburnije i Dalmacije, dakle i Spljet, sa hrvatskom kraljevinom. Kojimi je sredstvi Petar Krešimir taj cilj postignuo, teško je dokučiti, svakako se to dogodi u potpunom sporazumku sa bizantskim carom Isakom Komnenom, kako se već iz toga zaključiti može, što je Petar iz početka upravljao tom zemljom samo kao namjestnik cara bizantskoga. Pogledom ipak na to, što je bilo bizantskim carevom faktično nemoguće, vrhovnu svoju vlast u tih priedjelih izvršivati, bješe za Petra Krešimira svakako lako, nemariti za pravni naslov, po kojemu mu vlada i uprava Dalmacije pripada, već vršiti tamo svukoliku vlast kao neposredno pripadajuću.⁵

¹ O cijeloj ovoj periodu hrvatske poviesti sr. djelo *Račkoga*. Borba južn. Slav. za drž. neovisnost u XI. v. (*Rad* XXIV—XXXI.)

² *Rački* I. c. XXV. 210 sl.

³ *Rački* I. c. XXVII. 39.

⁴ *ibid.* 88.

⁵ *ibid.* 93 sl.

Kako neznatna je ipak bila privrženost žiteljstva onih gradovah pram hrvatskoj državi, kako uzaludnim je bio svaki napor, probuditi i gojiti svijest državnoga zajedništva u pučanstvu, koje je uvijek neprijaznim okom gledalo gospodujuću u državi narodnost i u njoj nalazilo pogibelj vlastita svoga iztriebljenja: to se vidi medju ostalim odatle, što su isti gradovi, koji bjehu prije jedva dvadeset godina sa državom hrvatskom spojeni, uglavili (1067 god.) ugovor sa mletačkim duždom Domenikom Silvio, da neće uvesti Normance u Dalmaciju, u kojem ga priznavaju svojim pravim gospodarom i knezom dalmatinskim.¹ Osam godina kasnije dobila je mletačka republika od bizantinskoga cara Aleksija I. hrisovulju, kojom se prenaša na mletačkoga dužda Vitala Faledro svekoliko pravo, što pripada carstvu napram Dalmaciji i Hrvatskoj.² Istina je, pravo to bilo samo formalnim i istočno-rimska carevina nije bila kadra i činom ga vršiti, nu kao pravni naslov je onaj prienos vrhovne vlasti mogao služiti republici mletačkoj u svakoj sgoti, kada su okolnosti prijale djelotvorno i vindikaciji te vlasti. O nekakvom pokusu, oživotvoriti vrhovnu vlast republike u Spljetu ili drugih dalmatinskih gradovih odmah iza onoga podarenja, ne nalazimo doduše strogoga dokaza u poviesti, al možemo priznati kao vjere dostojno mnjenje, što ga Lucius izjavi³, da su dalmatinski gradovi, sviestri si dužnostih svojih pram mletačkoj občini, njoj pomagali i ladjami i vojskom u ratu, što ga je vodila republika kao saveznica cara Aleksija sa Robertom Guiscardom. Sudara se to posvema sa neprijazni dalmatskih gradovah pram Hrvatskoj, što stajahu proti onomu, koji se prikazivaše bar posredno kao sa-

¹ „promittimus . . . vobis domino Dominico Silvio duci Venetiae et Dalmatiae ac imperiali prothofedro et seniori nostro.“ Tko bi ugovor taj prekršio, ima gubiti život i imutak „medietatem in camera ducis et medietatem civibus.“ *Ljubić*. Listine I. p. 3.

² *Andr. Danduli*. Chron. Venet. l. IX. c. IX. 1. 2. Vitalis Phaledro „legatos Constantinopolim misit, ut jurisdictiones Dalmatiae et Croatiae sibi ab incolis traditas obtineret, quas Constantinopolitano imperio pertinere noverat, quia secundum historiographos Dalmatia prima provincia est Graeciae, quam in partitione imperii inter Carolum et Nicephorum per decretum sancitum Carolus Orientis imperio habere permisit et illam usque ad tempus Basilii et Constantini reges et principes praesidentes nomine ipsius tenuerunt. — Legati . . . crusobolium Dalmatiae et Croatiae et sedis protosevastos obtinuerunt. Quibus postea reversis dux suo addidit titulo: Dalmatiae atque Croatiae et imperialis protosevastos“ (*Muratori*, *Rer. ital. ser.* XII. f. 250.)

³ De r. Dalm. p. 110 sq.

veznik Hrvatske i prijatelj njezinoga kralja. Da je pako Roberto, ovaj štićenik pape Grgura VII., već kao takav u prijateljskih odnošajih živio sa kraljem Svinimirom, koji od istoga pape primi znakove svoga dostojanstva i njemu zakletvom vazaljskom se obveza, lako se dade dokučiti. Ako je pako tako bilo za vlade kralja Svinimira, gdje je bilo razmjerno lako, braniti cjelokupnost države hrvatske, tim manje čudit se je tomu, što su dalmatinski gradovi u kobno po razvoj državopravni Hrvatske doba iza smrti Svinimirove sve do sjedinjenja Hrvatske sa Ugarskom uvijek težili za što tjesnijim savezom sa srodnom si i po poreklu i po jednakosti udesah i interesah republikli mletačkoj. Sbilja i vidimo u ugovoru, što ga sklopiše Spljetčani god. 1098 sa mletačkim duždom Vitale Mikeliom javan izraz one težnje. U ovom bo ugovoru ne samo da se služe Spljetčani kao što i prije kod označivanja svoga odnošaja pram duždu izrekami, koje pokazuju njihovu ovisnost od njega, ne samo da zovu dužda knezom Dalmacije, već mu obećaju pod prietnjom znatne globe pripomoć k njegovomu križarskomu pohodu, ostavljajuć mu u ostalom na volju, u kakvom će se obsegu njihovom pripomoći služiti.¹ Koliko čvrsto se držahu Spljetčani i kasnije ovoga odnošaja pram Mletačkoj, vidi se napokon takodjer iz toga, što su se uz nekoliko drugih gradovah dalmatskih usudili oprieti se činom cijeloj vojsci Kolomana, kralja hrvatskoga i ugarskoga, kada ovaj, nakon što je pobiedio u Gvozdu zadnjega kralja hrvatskoga Petra II. i nakon što je u Biogradu krunom hrvatskom okrunjen, dodje pred Spljet i potraži ulaz u grad. Spljetčani, vjerni mletačkomu duždu i mrzeći vladu kralja tudjinca, zatvoriše gradska vrata, i oprieše se silom Kolomanovu ulazu u grad, premda se nisu mogli lasno nadati pomoći svojih mletačkih saveznikah.² Tek onda, kada se pokaže svaki dalnji odpor uzaludnim, poslušaju Spljećani savjet svojega nadbiskupa Crescentia, koji je tajno već prije sa Kolomanom ugovarao, i predadoše se Kolomanu, nu ovaj morade jim

¹ *Ljubić*. Listine I. p. 3.: „Nos Spallatini . . . promittimus vobis domino nostro Vitali Michaeli glorioso duci Venetie atque Dalmatie, ut, cum venerit stolus vester Spalatum, nos preparare debeamus unam saginam vel duas gattas alias ad veniendum vobiscum. Tantum omnem in providentia vestra sit, quas illorum vobiscum ducere velitis. Quod si hoc non observabimus, tunc componere debeamus in camera vestri palatii solidos romanatas mille.“

² *Thomae* — Hist. (l. c. q. 325 sg.).

potvrditi svakolika njihova prava i zajamčiti, da se neće okrniti municipalna njihova samostalnost.¹

§. 4. Mletačka republika dakako nije pomišljala priznavati pravovaljanom ovu stečevinu Kolomanovu i štovati stvarne odnošaje, koji su nastali sjedinjenjem dalmatskih njezinih gradovah sa državom hrvatsko-ugarskom. Za cieto bilo bi došlo brzo do rata medju mletačkom republikom i Kolomanom; na temelju bo ugovora, što ga je bio sklopio god. 1101 Koloman sa mletačkim duždom Vitalom Michieliem i u kojem se je Koloman uz jednaku obvezu duždovu obvezao, da će glede Dalmacije pripoznavati stanje stvari, koje upravo vlada², smatraše se postupak Kolomanov vjerolomnosti i zauzeće mletačke Dalmacije protupravnom uzurpacijom.³ Mletačka republika nije ipak bila u ono doba kadra, štititi svoje pravo oružjem, jer su baš onda druge okolnosti svraćale svukoliku pažnju njezinu na se, te je trebalo sve snage obratiti na druge strane. Iste naime god. 1101., kada je Koloman osvojio Dalmaciju, umro je dužd Vitalis Michaelis, njegov pako nasljednik Ordelafo Falliero bio je sasvim zabavljen ratom sa Normanci, o kojem je ratu bilo ovisno, imali zadobiti republika mletačka, ili Normanci prevagu u trgovini sa iztokom; sa ovim pako pitanjem je bilo tiesno skupčano pitanje o samostalnom političkom životu Mletačke. Uz ovaj rat svraćahu i vojnice križarske brižnu pažnju duždovu na se, te su pred ovimi svikoliki ostali poslovi i vanjski i nutarnji ustupali u zadnji red.⁴ Nu čim su okolnosti postale povoljnijimi, spremao se je dužd Ordelafo na rat sa nasljednikom Kolomanovim, Stjepanom II. Priliku osobito prikladnu zanj pruži izdajničko pram spljetskoj občini postupanje nadbiskupa Manassea, koje je smjeralo za tim, da budu Spljetčani, lišeni oružja, predani na milost i nemilost samovolji ugarske posade, koja se je nalazila u jednom tornju Spljeta. Razlog, koji je vodio Manassea u njegovu postupku, nije poznat, nu jedva ćemo pogriješiti, ako ga potražimo

¹ *ibid* i *Rački* l. c. XXX. 136.

² Tako scienim da se ima tumačiti zadnja stavka ugovora (*Ljubić. Listine* I. u 7.), kojega godinu dokaza *Rački* (l. c. XXX. 125).

³ Zato se i kasnija smrt Kolomanova, prouzročena neobičnom bolesti, smatrala kaznom božijom, „quod divino iudicio ex foedere Venetis abrupto creditur contigisse.“ (*Dandulus* l. c. IX. c. 11; p. 16; pag. 265.).

⁴ O pomenutih i drugih jošte uzrocih ovoga ponašanja Mletačke u dalmatskih poslovih srv. *Daru. Storia della rep. di Ven.* I. 140 sl; *Leo.* l. c. I. 502 slj.

dielomice u mržnji Spljetćanah pram ugarskoj nadvladi, dielomice u težnji Manas-ea, ovoga ljubimca Kolomanova, umiliti se i kod Stjepana II.¹

Nu zla namisao nadbiskupova bude osujećena budnoćom Spljetskih gradjanah, te je imala samo tu posljedicu, da je posada ugarska iz grada protjerana, vlada Stjepanova pako da je postala što najviše omraženom i težnja za vrhovnom vlasti mletačke republike živahnijom nego li ikada. Dužd Ordelaſhus došao je sbilja dva puta sa znatnom vojnom snagom u Dalmaciju i Spljet mu se dragovoljno uz druge gradove predade uz potvrdu svihkolikih svojih pravah (1116 god.)²

Od sada prelazio je Spljet uz druge dalmatske gradove u vlast sad mletačke republike, sad kraljevah hrvatsko-ugarskih, sad u neposredno gospodstvo bizantinskih carevah. God. 1117 učini Stjepan energičan pokus, da spravi pod svoju vlast iznovice Dalmaciju i navalio u tu svrhu na vojsku mletačku, koja mu je pod osobnim vodstvom dužda došla u susret. U bitci kod Zadra potučena bje ova vojska, i dužd Ordelaſ izgubi tamo život, nu razni zamršaji, koji u isto doba nastadoše na sjevero-zapadnoj granici njegove države, prepričičše Stjepana, te se nije mogao svojom pobjedom poslužiti za podpuno uništenje mletačke moći u Dalmaciji, već se dao skloniti, da sklopi primirje na pet godina, kojemu je imalo služiti kao temelj ono faktično stanje, koje je postojalo prije rata, i prema kojemu ostade i Spljet jošte u vrhovnoj vlasti mletačkoj.³ Kada je rok primirja iztekao, nije rat odmah se nastavio, jer su bile obedvje stranke zabavljene na drugih mjestih; nu 1123. god., kada je bila čitava vojna snaga mletačke republike od sutna na istoku, zavlada kralj Stjepan, nezna se kojim načinom dalmatskimi gradovi⁴ i potvrdi sljedeće godine Spljetćanom obćinske njihove slobode⁵. Stjepan ipak nije ostao dugo gospodarom Dalmacije, jerbo već 1125 god., kada se mletačka vojska iza obsjednuća grada Tira i popljačkanja grčkih otokah kući vraćala, protjerao je

¹ O čitavom ovom događaju sr. *Thomae*. Hist. I. c. p. 326.

² Iz *Dandula* (I. c. pag. 266) preuzeo je ovu viest *Lucius* (I. c. p. 121).

³ *Lucius* I. c. p. 123.

⁴ *Lucius*. I. c. p. 125, kaže o tom „Graecos, ad damna Venetorum intentos, . . . Ungaris auxiliarem classem in Adriatico misisse conjectari potest.“ Sr. *Leo* I. c. I. p. 504.

⁵ *Kukuljević*. Cod. dipl. II. n. 35.

dužd Domenico Michieli hrvatsko-ugarsku vojsku iz Dalmacije, njezini pako gradovi, poimence i Spljet, položiše duždu iznovice zakletvu vjernosti.¹ Al i mletačka republika izgubi doskora gospodstvo u Spljetu, koji se i sa drugimi gradovi nepoznatim opet načinom povrati u područje ugarske države. Kralj Geiza, sin Bele II. nalazi se već u posjedu Spljeta i potvrđuje ovomu gradu 1142 god. povlasticu svojih predjaha Kolomana i Stjepana II.²

Više no dvadeset godina ostao je sada Spljet sa Hrvatskom, te je ova okolnost uz dugovječnu onu crkvenu zajednicu za cijelo također dopriniela dielomičnu bar sblizenju njegova romanskoga sa susjednim slavenskim pučanstvom³, kao što i primirenju sa idejom državnopravnoga zajedništva sa Hrvatskom. Sbilja i nenalazimo u zadnjih decenijah XII. st. ni jedan pokušaj Splječanah za uzpostavom vrhovne vlasti mletačke nad njihovim gradom. Al uzprkos tomu, što niti mletačka republika nije u cijeloj ovoj dobi neposredno pokušala, osvojiti Spljet iznovice, nisu ova decenija doniela Splječanom vanjskoga mira, toli potrebitoga za konsolidaciju njihove občine. Na mjesto mletačke republike stupi naime u pitanju Dalmacije bizantinski car Emanuel, koji je hotio na jedanput toli dugo zanemareno pravo svoje carevine napram Dalmaciji oživotvoriti i Dalmaciju u neposrednu svoju vlast spraviti. Vrieme za taj podhvat prikladno nadodje već 1165 god., kad je morao kralj Stjepan III. odbijati bizantinske navale u Slavoniji. Emanuel osvoji sbilja Spljet. Nu doskora zamrziše Spljećani na bizantsku vladu i pozovu već 1166 god. kralja Stjepana, da dodje i zauzme grad njihov. Ovo se i dogodi, nakon što su prije Spljećani u jednoj bitki pred gradom zarobili carskoga vojskovođu Nicefora Chalupha.⁴ U sliedećoj ipak godini obsjedne novi vojskovođa Emanuelov, Andronikus, grad iznovice i Spljet ostane, branjen više lukavosti⁵ nego li vojnom snagom Emanuelovom, sve do smrti ovoga cara (1190 god.) u vlasti bizantskoj. God. 1173 naime izmami Emanuel od kasnijega kralja hrvatsko-ugarskoga Bele III.

¹ *Dandulus*. l. c. p. 276. govori, da je dužd: „in Dalmatiam veniens, Spalaturn et Tragurium, quos submiserat Hungarica rabies bello, fugatis illis recuperavit et sibi solitam fidelitatem exhiberi fecit.“

² *Kukuljević*. l. c. n. 49.

³ Slavenska imena građanah već se sada češće iztiču u Spljetu.

⁴ *Fessler*. *Gesch. d. Ung.* II. p. 113, 117 sq.

⁵ Karakterističan u tom pravcu dogodjaj pripovieda *Thoma Archid.* l. c. p. 330.

dok se je ovaj jošte nalazio na dvoru carigradskom, svečanu prisegu, da neće za Emanuelova života ništa neprijateljskoga poduzeti proti državi bizantskoj, kojoj je Emanuel naravno i Dalmaciju pribraja¹. Nu čim je Emanuel umro, zauzeo je kralj Bela bizantski dio Dalmacije usljed slobodne izjave pokornosti od žiteljah toga priedjela.² I ona razmirica, koja je postala medju sinovi Bele III., Emerikom naime, koji postade kraljem hrvatsko-ugarskim i mladjim Andrijom, dotaknula se je Spljeta neposredno, pošto je Andrija 1197 god. proti volji svojega brata Dalmaciju zaposjeo, te nju usljed sklopljenoga medju braćom (1198) ugovora pod vrhovnom vlasti svoga brata, kralja Emerika zadržao, dok napokon usljed nove razmirice Emerik brata si Andriju iz zemlje sasvim neprotjera (1204).³

Razmiricom ovom završuje se i važna historička epoka Spljetske obćine. Burno dosadašnje doba Spljetske poviesti nije doduše prijal mirnomu razvoju i konsolidaciji socialnih odnošajah u gradu, koji je iz vrhovne vlasti jedne države u druge ruke prelazio naglo, te je često jedne te iste godine imao izjavljati pokornost i vjernost različitim gospodarom, izmedju kojih često ni jedan se nije brinuo za pravni naslov, s kojega tu pokornost zahtievaše.

Nu s druge strane neda se zanijekati, da su ove okolnosti u znatnoj mjeri podupirale razvoj pravoga obćinskoga zajedništva u Splječanah, koji kraj nesigurnosti vanjskih odnošajah, u kojih se nalazaše obćina njihova, nastojahu sveudilj oko toga, da ju osiguraju barem u pitanjih nutarnjih, u obćinskoj upravi i sudbenosti proti slučajnostim, koje se prikazivahu kao posljedice čestih i naglih onih promjenah u nosiocah vrhovne vlasti, kojoj je imao biti Spljet podlozan. Zato se je i razvio u Spljetu u osobitoj mjeri onaj duh partikularizma, koji se iztiče u poviesti dalmatskih obćinah, zato i nalazimo, da je išla težnja Splječanah kod svake promjene gradskoga vrhovnoga gospodara za tim, da se njim slobode i povlastice grada potvrde i koliko moguće, razšire.

Bez dvojbe bio je već i pravni život u gradu u ovo doba za-dobio stalnih formah.⁴

§. 5. God. 1204. premine kralj Emerik, pošto je bio prije dao svojega petgodišnjega sina Ladislava okruniti za kralja. Na smrt-

¹ Fessler l. c. p. 121.

² Lucius l. c. pag. 140, 148; Thoma l. c. 331.

³ Fessler l. c. p. 157, 158 sq.

⁴ Srv. dokaze u mom izdanju spljetskih statutih praef. VI.

noj postelji pomiri se jošte sa bratom si Andrijom i naznači ga upraviteljem države i štitnikom malodobnoga kralja. Nu kratko samo doba ostade Andrija u ovom zvanju, naprasita smrt njegova šticećenika dokine doskora jedinu zapreku, koja stajase njemu na putu k oživotvorenju dugo gojene želje za postignućem kraljevskoga prijestola.

Za vlade Andrije II., koja potraja 30 godinah (1205—1235), ostade Spljet doduše poštediten od političkih zamršajah i borbah, koje bi se grada neposredno doticale; nu dugo žudjenomu miru mogaše se samo kratko doba veseliti. Već 1207. god. naime moradoše Spljećani na izrični poziv pape Honoria udioničtvovati u ratu proti Omišanom, koji su svojim gusarstvom mnoge štete nanosili križarom¹, kratko doba pako poslje smrti Andrije započeoše novi ratovi, kojih štetne posljedice su i Spljećani u obsežnoj mjeri morali nositi. Ona doba Spljetske povjesti za XIII. st. pako, u koje nisu vanjski dogodjaji prietili Spljetu neposredno pogibelji, izpunjeno je prizori nutarnjih razmiricah, kao što i borbah sa susjednim obćinama. Mnogi od ovih dogodjajah prikazuju se upravo kao posljedice onih osebujnih pravnih odnošajah, koji su se mogli razvijati u obćinah, koje nije vezao nikakav interes za centralnu vlast države, kojoj su se bile na silu pokorile, a kojih je i uzajamna sveza bila tako slaba, da nije mogla prepriečiti borbe, koje su istomu obstanku mnogih od njih pogibelji prietile. Svi ovi dogodjaji pako, vanjski ratovi i nutarnje borbe i razmirice u mnogih su pravcih uplivali na razvoj statutarnoga prava njihovoga, valja jih se dakle bar u kratko dotaknuti.

God. 1217 preduzme Andrija II. križarsku vojnu kojoj je izlazište upravo Spljet biti imao.² Spljećani primiše ne samo sa velikim poštovanjem kralja, već ga ponudiše svakojakom pripomoći; pošto jim je Andrija već deset godina prije toga (1207) potvrdio svakolika prava i preimućva, što su jih Spljećani bili zadobili od njegovih predšastnikah. Jasno dokazuju u ostalom iste rieči kraljevske potvrde, na koliko se je bio razvio u Spljetu duh partikularizma i na koliko su se Spljećani opirali svakomu tjesnijemu sa-

¹ Srv. o tom *Lucius* l. c. pag. 160 sq. i *Fessler*. *Gesch.* II. str. 447. slj.

² Obsežno razpravlja taj dogodjaj *Lucius* l. c. *Thoma Archid.* *Hist. Salon.* cap. XXVI. (ap. *Lucium* l. c. pag. 335 sq.) srv. takodjer *Fessler*, l. c. II. 426 sq. *Pray Hist. r. H. I.* 206 sq. i dr.

vezu sa državom, kojoj bješe podložni.¹ Potonja ova okolnost osobito se jasno iztiče prigodom nutarnjih razmirica, koje su malo kasnije u Spljetu nastale i koje su u znatnoj mjeri pokazivale upliv na razvoj javno-pravnih odnošajah obćine. Borba naime stranakah² dovela je do tiesnoga saveza obćine Spljetske s talijanskimi gradovi, iz njih bo su se imali birati po zaključku ciele obćine 1239 god. najviši obćinski činovnici.³

Za kratko samo doba utišale su se ove borbe, kada je navala Tatarah prisilila (1242 god.) kralja Belu IV. da traži u Dalmaciji utočište. U Spljetu stajaše onda Garganus iz Jakina⁴ na čelu obćine, on dočeka svečano kralja i njegovu pratnju, primi poslje odlazka kraljeva u Trogir veliku množinu bjegunacah u grad i poprими sva sredstva za njegovu obranu.⁵ Nu doskora iza odlazka Tatarah, te čim je izteklo doba uredovanja Garganova, počese stare razmirice u gradu, kao što i uzajamne borbe obćinah. Da izkaže Trogiranom svoju zahvalnost za zaštitu, koju mu je grad pružao za navale tatarske, podari mu Bela IV. njeko državno zemljište; nu Splječani scienjahu se ovim darom prikraćeni, buduć se je unutar njegovih granicah nalazila zemlja njim pripadajuća, te započese rat proti Trogiranom, uzprkos tomu, što je istodobno i u samom Spljetu sbog izbora Tome arkidjakona za nadbiskupa nastala borba izmedju pristašah crkvenih i stranke podeste Bernarda. U morskoj bitki bješe ipak Splječani pobijedjeni. Zato prizvaše u pomoć bana bosanskoga Nikoslava, izabraše ga za grofa obćine i poharaše s vojskom, koju on njim dovede, zemljište Trogirsko. Na tužbu Trogiranah pošalje Bela vojsku proti Splječanom

¹ „In civitate vestra neminem Ungarorum vel alienigenarum habitare permittam. Cum autem ad vos coronandus aut vobiscum regni negotia tractaturus venero, nemini civium vis inferatur domorum suarum, nisi quem dilectio vestra suscepit. Judicem inter vos et extraneos a me constitutum vobiscum in civitate sedulo commorari, nec eum extra urbem alias proficiscentem sui praecepto aut sigillo a nobis causa placitandi sequendum concedo etc. (Cfr. Kukuljević. Jura r. C. etc. I. p. 40 sq.)

² O borbah tih, kao što i njihovih uzrocih i pojedinih fazah govori obširno *Thoma Arhidjkon* u svojoj Hist. Salonit. cap. XXIX do XXXIV. Srv. takodjer *Lucius*. Storia di Traù p. 34 sq.

³ Srv. kasnije §. 8.

⁴ O njem govori *Lucius*. Mem. di Traù p. 38. „il quale pose mano a redar le discordie trà cittadini et aggiustar l' inimicitie con vindevoli parantelle, riducendo il gouerno della città all' uso d' Italia.“

⁵ Srv. o tom dogodjaju *Lucius*. De r. Dalm. pag. 163, Mém. stor. p. 41 sq. *Thomae Arhidj.* Hist. Salon. cap. XXXIX—XL.

i banu Nikoslavu, koja prisili Spljećane na mir i plaću znatnoga danka. Zahman pozivahu se Spljećani u potonjem pogledu na svoje povlastice; kraljevski vojskovođa nije uzeo obzira na nje.¹ U mirovnom ugovoru pače, koji su morali Spljećani sklopiti s Trogirani i koji bje potvrđen od kralja, morali su prvi obećati, da će u buduće birati za grofove samo domaće, vjerne kralju; kralj pako da jih ima potvrditi. Osim toga moradoše Spljećani položiti prisegu vjernosti kralju i njegovu sinu.²

Ugovor taj nije bio kadar, učvrstiti privrženost Spljećanah pram kralju hrvatsko-ugarskomu; pitanje bo, koje je dalo povoda borbi njihovoj sa Trogirani, bilo je takove naravi, da je nasilno rješenje njegovo, kakvo uzsledi u potvrđenom od kralja ugovoru, povriedilo preimućva Spljećanah, podarena jim i potvrđena od svih dosadanjih njihovih vladarah. Spljećani su se doduše morali pokoriti; al kako su teško podnašali rješenje njim nametnuto, pokazalo se je u kasnijih događajih. Vladaoci sami pako takodjer su malo činili u svrhu, da si pribave i sačuvaju odanost Spljećanah: okrutna i nepravedna kazan, koju prepati cio grad za prestupak pojedinih građanah, počinjen proti pratiocem kraljice Marije (1265), preziranje gradskih slobodah, koje pokaza tom prilikom na novo kralj Bela³, jasno je to dokazivalo. S druge pako strane zahtievali su kraljevi bezuvjetno vršenje onih nalogah, koje su Spljećani morali u stisci primiti, makar se nisu ti nalozi temeljili u pravu, kojega su uživanje kraljevi sami dopustili: tako je 1272 god. kralj Ladislav ukorio Spljećane sbog toga, što si uzimlju sudce iz tudjine, premda su u tom obziru mogli Spljećani posve slobodno i po svojih starijih zaključecih i navadah postupati.⁴

Uzprkos ustanovi ugovora Spljetsko-Trogirskoga, da ima plaćati obćina, koja bi podigla novu kavgu, znatnu globu⁵, započne do-

¹ Obširno opisuje rat Spljećanah s Trogirani *Thomas Arhidj.* l. c. cap. XLVII. Srv. takodjer *Lucius Mem. ist.* p. 45—64.

² Ugovor taj, resp. potvrdu njegovu srv. u *Lucia* l. c. p. 54 sq.

³ Srv. taj događaj u *Thomae Arch. Hist. Sal. cap. LI.*

⁴ „Intelleximus, quod vos iudices extraneos de aliis regnis accipere consuevistis, quod non est fidelitatis indicium . . . quatenus . . . ex tunc iudices extraneos de communitate vestra expellatis et de regno nostro nobis fideles pro potestate vobis assumatis.“ Cf. *Kukuljević. Jura I.* pag. 80.

⁵ . . . „se alcuna delle parti . . . moverà lite, ò discordia, sia obligata di pagare al Rè mille marche d'argento, e con tutto ciò havrà à ricevere altra pena dalla Maestà Regia delle cose mal fatte.“ Srv. *Lucius. Mem. ist.* p. 55.

skora nova razmirica između tih obćinah (1271 god.), kojoj bješe razlog ona ista odredba kralja Bele IV., koja dade povod prijašnjemu ratu. Koliko je bio slab autoritet kraljevske vlasti u dalmatinskih gradovima, dokazuje se upravo novom ovom razmiricom između Trogirana i Spljećana, od kojih su se prvi uvijek pozivali na darovnice kraljevske, dočim su ovi potonji na temelju ustanova prava svojega scienili, da mogu i kraljevske odredbe, glaseće proti povlasticam gradskim, posvema ignorirati. Kralj Ladislav IV. nastojao je doduše s početka, da prinuka Spljećane listovi svojimi na poslušnost odredbam njegovu predšastnika Bele, al niti u tom nije bio dosljedan, već je sam 1275. god. opozvao te odredbe, a time naravno dokazao njihovu malovažnost.¹ Sbilja i nisu razmirice među pomenutimi obćinama prestale usljed utjecanja kraljevske vlasti, već jim kraj učini mirovni ugovor, što ga sklopiše Spljećani sa Trogirani 1277. god., u kojem se je od ovih potonjih pripoznalo pravno stanje, koje je postojalo prije darovnice Belove sa promjenami, na koje su stranke dobrovoljno pristale.² Vrlo značajnom je dakle obzirom na način, kojim shvaćahu Spljećani odnošaj svoj pram državi i kraljevom hrvatsko-ugarskim okolnost, što su se smatrali ovlaštenimi, stupati pače u dogovore i sklapati saveze sa mletačkom republikom.

O takovom savezu, što ga sklopiše Spljećani 1290 god. sa mletačkom republikom, i koji je bio naperen proti Mladenu Bribirskom, grofu onda spljetskomu, pruža nam viest Lucius.³ Zanimiv je tuj uvjet, pod kojim je imalo postojati prijateljstvo među ugovarajućimi strankami, naime, da Spljećani nebiraju svoje načelnike iz Hrvatske.⁴

Kraj ovakovog stanja stvarih nije za čudo, što su Spljećani uvijek naginjali pram mletačkoj republici, s kojom su jih vezali slični interesi, jednako poreklo, slično ustrojstvo obćinsko. Osobito odkle su Grgur i Mladen banovi, težeć za posvemašnom samostal-

¹ "... omnia privilegia, seu instrumenta pro parte civium Trag. super his obtenta ubicunque in lucem fuerint producta, sint frivola penitus et cassata, non habentia vim, seu virtutem contra negotium Spalat. civium, vel processum."

² Potanko opisuje ovu razmiricu *Lucius*. Mem. ist. di Traù p. 90 do 105 i navodi in extenso listine, tim povodom pisane i mirovni ugovor.

³ *Lucius*. De r. Dalm. p. 185.

⁴ "... erimus una cum eis amici hinc ad annos quinque, si Spalatenses habebunt potestatem, vel comitem, qui non fuerit de Selavonia" *Lucius* l. c.

nosti, različitim načinom dalmatske primorske gradove, među njimi Spljet, gnječili¹ kralj pako Karlo I. Roberto iz zahvalnosti pram grofovom Bribirskim tužbam njihovim se ogluš, tražile su obćine sve više zaštitu u što tjesnijem savezu sa Mletcima. Već 1422 god. pripoznali su gradovi Šibenik i Trogir vrhovnu vlast mletačku pod točno opredjeljenimi uvjeti.² Spljećani nisu sliedili odmah primjer Šibenićanah i Trogiranah, paće su primili Niklasa, bana Slavon-skoga, koga je Karlo I. bio u Dalmaciju poslao, sa velikim što-vanjem: nu pošto se je Niklas povratio u Ugarsku, a Gjuro Bri-birski, jedno doba u Spljetu u zatvoru, nu doskora pušten na slobodu, svoje je okrutnosti bez kazne nastavljati započeo, preda-doše se i Spljećani u zaštitu mletačku 1327 god.³

Čin ovaj nije doduše značio posvemašno odtrgnuće od države hrvatsko-ugarske, niti je savez, koji iz njega nastade medju mle-tačkom republikom i gradom Spljetom, dugo potrajao, al je ipak dokazivao povjerenje Spljećanah u vladu mletačku i osvjedočenje njihovo, da je autonomija i blagostanje njihovo puno više osigu-rano od ove potonje negoli od kraljevah hrvatsko-ugarskih. Pre-dajom ovom u zaštitu mletačku dovršuje se važni odjel poviesti spljetske; i za poviest pravnoga života u Spljetu prikazuje se ovaj dogodjaj od zamašne važnosti.

II. odsjek.

Sustavno razmatranje ustanovah Spljetskoga statuta.

§. 6. Tiesni savez, koji je postojao u razvoju pravnoga života medju Spljetskom obćinom i obćinama talijanskimi, najjasnije se iztiće, ako usporedimo ustanove statuta Spljetskoga sa statuti ta-lijanskih municipijah, poglavito sa ustanovami statuta Mletačkoga, dalje Firmanskoga i statutah Jakinskih.⁴ Poredjivanje to pruža

¹ Srv. *Lucius*. Mem. ist. di Traù pag. 119 sqq.

² Srv. *Lucius*. De regno Dalm. etc. pag. 295 sqq.

³ „Hoc tempore Spalaturn et Nona, quae in extremo statu perturbationis versabantur, eo modo, quo de Sibenico et Tragurio dictum est, videntes easdem civitates Veneto communi deditas brevi tempore ex malo in bonum statum devenisse, dediverunt se eisdem conditionibus et pactis 1327. mense Septembris et missus fuit Marcus Foscarinus pro comite Spalati.“ *Lucius* l. c. p. 210 sp.

⁴ Pošto pripada postanak Spljetskoga statuta 1312 g., to se može usporedjenje ovo izvesti samo sa onim dielom Mletačkih statutih, koji bje 1242 g. od dužda Jakova Tiepola reformiran.

osim zanimivosti svoje korist i u tom, što se njim raznasnjaju češće i takove pravne institucije, o kojih sadržaje Spljetski statut samo nepodpune ili takove norme, koje se prikazuju kao posljedice nepoznatih nam iz njega samoga pravnih ustanovah.

Kao što u svih dalmatinskih obćinah imao je i statut obćine Spljetske važnost kao njezino jus commune, buduć se tamo nije nikada svršila formalna recepcija rimskoga i kanoničkoga prava, nisu dakle komplikacije onih prava nikada zadobile obće obvezne moći. Niti nenalazimo u statutu Spljetskom nikakova očitovanja, da ima rimsko ili kanoničko pravo subsidiarnu valjanost, u malobrojnih samo slučajevih govori se o ovih prâvih, al i to više zato, da služe zakonodavcu kao teoretičan temelj njegovih ustanovah, ili zato, da iztakne jasnije razliku medju ustanovami prava rimskoga i kanoničkoga s jedne strane i ustanovami svoga statuta sa strane druge.¹ Nalazimo tu dakle isti pojav, kojim se razlikuje i statutarno zakonarstvo Mletačko od mnogobrojnih drugih statutih talijanskih, jer i u Mletcih nije imalo niti rimsko, niti kanoničko pravo subsidiarne valjanosti.² Materijalno ipak pripoznaje, koje steče rimsko i kanoničko pravo u Spljetskom statutu, bijaše veoma znatno; velik broj njegovih ustanovah temelji se upravo na načelih onih dvajuh prava, mnogi instituti prava materijalnoga i formalnoga uređeni su normami iz prava tih preuzetnimi. Zato i brojimo pravo rimsko i kanoničko medju najvažnija vrela našega statuta.

Kao jus commune pružaju nam statuti najjasniji dokaz o većoj ili manjoj obilatosti pravnoga života u obćinah, u kojih su se razvili, i u tom pravcu zauzimalje Spljetski statut najodličnije mjesto medju dalmatinskim obćinskim zakonici.

Spljetski statut, kao ukupnost normah, po kojih se je uređivao sav javno- i privatnopravni život ove obćine, sastoji se iz trijuh glavnih dielovah naime iz t. z. staroga statuta, dalje iz statutih novih, napokon iz knjige reformacijah. Izmedju ovih dielovah prika-

¹ U jednom samo slučaju, čini se, da je valjanost ustanovah rimsk. i kanoničko-pravnih pripoznana, u knj. I. cap. 4. gdje se govori o krivovjercih i kaznah krivovjerstva; kazne, koje su izrečene „per ius canonicum et ciuile et per sacras constitutiones summorum pontificum,“ ... manent in sua firmitate. Nu zato sr. I. III. cap. 9; cap. 100; I. V. c. 35 i dr.

² *Sclopis*. Storia della legisl. it. II. p. 142.

zuje se lih stari statut kao samostalan, u sebi završen zakonik, druga dva diela jesu u strogom smislu samo dopuncci staroga statuta. No uzprkos tomu mogu se kod sustavnoga razmatranja statutarnih ustanovah sva tri diela kao jedna cjelina smatrati, jerbo se većina ustanovah novoga statuta i knjige reformacijah proteže na pravne odnošaje, koji su već u prijašnja vremena postojali, al u starom statutu za nje neima normah, budi za to, što se je jednostavno zaboravilo na uvrštenje normah običajnih u statut¹ ili za to, što odnošaji, po svojoj naravi riedki, nakon završene redakcije staroga statuta češće se izticalu i zakonske ustanove iziskivahu. Tamo pako, gdje sadržaju novi statuti ili reformacije nove ustanove, koje stoje u opreci sa ustanovami starijimi, pružaju nam one ustanove podatke za razmatranje historijskoga razvoja pravnih odnošajah, na koje se protežu, te jih već za to, da se pokaže historijski taj razvoj, treba uzporediti. Gdje se pako novimi normami starije popunjuju, tamo i onako treba zajedno je motriti, da se uzmogne što potpunija slika onih pravnih institutah predočiti, na koje se one norme protežu.

Stari statut Spljetski razdieljen je u šest knjigah, izmedju kojih sadržaje prva poglavito ustanove o crkvi Spljetskoj, njezinih preimućtvih, kao što i o pravih i dužnostih njezinih slugah, druga govori o občinskih vlastih i njihovom djelokrugu; treća knjiga ima naslov: „de ordine procedendi in causis civilibus“, kojim se i glavni njezin sadržaj označuje, četvrta govori „de maleficiis“, peta sadržaje pod naslovom „de extraordinariis statutorum“ različite norme iz područja javnoga i privatnoga prava. Ovo ipak razdieljenje sadržaja nije strogo izvedeno, nalazi se bo u svakoj knjizi statuta dovoljan broj ustanovah, koje bi po naslovu njihovom spadale drugamo; u glavnom je ipak sadržaj statuta dosta sustavno uredjen, tako da i u tom pravcu Spljetski statut jedno od prvih mjestah med dalmatinskim statuti zauzimlje. U statutu novom i knjizi reformacijah nije sadržaj sustavno uredjen, poglavito se tiču sbirke te odnošajah javnopravnih.

Za sustavno razmatranje Spljetskoga statuta preporučuje se dioba sadržaja njegova u sliedeće kategorije:

¹ Analogon u Korčulanskom statutu. Srv. moje izdanje toga statuta praef. p. VII.

- I. Državno i upravno pravo;
- II. Pravo kazneno;
- III. Pravo procesualno;
- IV. Pravo privatno.

I. Državno i upravno pravo.

§. 7. Statut Spljetski, kako ga danas poznajemo, postao je u dobi, kada je u Spljetu, kao što i u mnogih drugih dalmatinskih gradovih, zadobila gradska aristokracija svukoliku moć u svoje ruke, ostalo pako građanstvo niti u vladu, niti u upravu obćinsku utjecati nije moglo. Ustav, kako nam ga statut sam prikazuje, bio je aristokratsko-republikanski.

Niti vladaoći ugarski, niti banovi bosanski, niti napokon Mletačka republika nije znatno utjecala u način, kojim bje uređjena vlada i uprava Spljetska; borbe ugarskih kraljevah sa Mletačkom republikom za vrhovnu vlast nad Dalmacijom nisu bile za takovo utjecanje prikladne, dapače su prijale što većemu širenju i učvršćenju obćinske samostalnosti; vlada napokon bana Mladena i brata njegova Gjura kao što i prije vlada bana Pavla Šubičkoga upravo je nukala Spljećane, kao što i Trogirane sa Šibeničani i dr., da konsolidacijom pravnoga svoga reda postignu takovu snagu, kojom bi se mogli sa uspjehom opirati absolutističkim težnjam ovih nasilnikah.

§. 8. Na čelu Spljetske obćine, kao prvi njezin činovnik, stajao je t. z. *potestas* ili *rector civitatis*.

U obćinah talijanskih, sa jedinom iznimkom Mletačke obćine, nalazimo da se prikazuje ured ovoga potestatis kao karakteristikon one epoke u razvoju obćinskoga ustrojstva, koja započinu mirom kostničkim 1184 g., kojim zadobi oružjem izvojštena sloboda gradovah i državno-pravnu valjanost¹ i vodi do sve to veće samostalnosti, al ujedno i do kobnoga partikularizma, koji dovede čitavu Italiju na rub državno-pravne njezine propasti. U talijanskih obćinah stupio je potestas na mjesto onih consules, koji su vršili gotovo celim XII. st., uz različita doduše ograničenja, najvišu upravnu vlast u obćini.

Je-li nastala i u Spljetu slična promjena, može li se i tu nazvati jedna pravno-historička njegova doba konzularnom, o tom nepruža nam niti statut, niti drugi koji pravno-povjestnički spomenik ni-

¹ Sr. *Hegel*. Städte verfassungsg. It. II. 237.

kakvoga neposrednoga dokaza. U statutu nalazimo čin podeste u sferi njegovih prava i dužnosti sasvim točno opredjeljenim, a ni jedna ustanova nepokazuje dobe, u kojoj se je ured taj razvijati počeo. U drugih pako spomenicah iztiču se potestates već u XI. st., premda se tu naravno strogoga opredjeljenja njihove kompetencije naći nemože.¹

Velik je broj ustanovah, koje nalazimo u zakonih Spljetskih o podestih; najbolji to dokaz o važnosti prvoga ovoga občinskoga činovnika. O izboru njegovu, o njegovih dohodcih i drugovrstnih počastnih i korisnih pravih potanko se u statutu govori, mnoge ustanove svjedoče o velikom obsegu moći njegove i u pogledu upravnom i sudbenom i exekutivnom. Al ujedno tu nalazimo mnogo dokazah o tom, kako su se Splječani bojali, da nepostane prvi činovnik njihove občine samovlastnim vladarom, da ne rabi na zlo občine i na svoju korist vlast njemu povjerenu. Zato je i uvršteno u statute, uz ustanove, kojima se je vlast podeste podupirala, mnogo kautelah, koje bi svako prekoračenje ove vlasti ili u napred činile nemogućim, ili bi barem doprinele k uništenju štetnih po obću slobodu posljedica, rezultirajućih iz prekoračenja vlasti, koje se nije moglo pravo prepriečiti. Osobito težnja potonje ove naravi tumači nam mnoge upravo karakteristične crte celoga municipalnoga zakonarstva srednjega vieka, ona nam pokazuje nutarnji uzrok uvrštenja nepojmljivih nam inače ustanovah u statutarne zakonike, al ujedno i razlog, koji nije dao ni jednoj občini dalmatinskoj, izuzamši dielomice občinu Dubrovačku, koja se je u iznimnih sasvim okolnostih razvijala, dovinuti se većega, nego li sasvim lokalnoga u državnompravnom obziru značenja.

*Izbor novoga podeste*², koji se je smatrao kao najvažniji akt u državnom životu občine, imao se je obaviti tri mjeseca prije nego što je izteko rok uredovanju staroga podeste i to zato, da se može izbor novomu podesti za vremena prijaviti, a onaj da se uzmogne za dolazak svoj pripravit i za liepoga vremena, „kada more biva

¹ *Lucius*. Mem. ist. di Traù p. 149 pruža sljedeću viest o odnosu konzulah i podestah: „Trovansi varie memorie, che quando accadeva, che non vi fosse nella città conte, podestà, ò capitano forastiero, li tre giudici, ch' all' hora si trovavano nel magistrato, *venivano dichiarati consoli* e duravano al più per un anno, e poi venivano eletti altri in luoco loro.“

² Potanko se opisuje izbor podeste u *Stat. vet. lib. II. cap. 1—8* (pag. 19 sqq.)

mirno“ u Spljet prispjeti. Tri dana prije izbora ima se u gradu javno proglasiti, da će se izbor obavljati, da dodju svi, kojih ide po zakonu pravo sudjelovati kod toga izbora. Proglas taj se drugi dan opetuje. Právo, birati podestu, imaju članovi velikoga obćinskoga vieća, te se sakupljaju na dan izbora na glas zvona u viećnici. Premda nije bilo potrebno, da dodju svi članovi velikoga vieća k izboru, ipak se je imalo što veće učesće time osigurati, što je u statutu izrečena kazna za svakoga, tko nebi k izboru došao. Svakako je trebalo, da bude prisutna većina članovah velikoga vieća. izbor pako od većine prisutnih pravilno obavljen, bio je valjan. Statut sadržaje sasvim potanke ustanove o načinu, kojim se je imao izbor taj obavljati, da se neuzmognu kod njega dogoditi nikakve nepodobštine, već da se svečani taj čin što dostojnije i mirnije obavi. Zato nije smio stari podesta, niti itko između njegove obitelji biti prisutan kod samoga izbora¹, već je imao rukovoditi izborom poseban jedan sud od trojice sudacah, za to se je i svaki nered, počinjen kavgom ili uvriedom jednoga viećnika od drugoga, kaznio kaznom dvakrat većom, nego li bijaše ona koja bijaše za takav slučaj inače odredjena.² O čitavom izboru sastavio je poseban, u tu svrhu opredieljeni bilježnik listinu, u kojoj se je moralo iztaknuti, tko je imao najviše glasovah, te se je smatrao izabranim; za slučaj da ovaj nebi primio izbor, smatraše se izabranim, tko je imao iza onoga najviše glasovah i t. d., o nekakvom ponavljanju izbora neima statut ustanove.

Podestom mogaše biti izabran samo tudjinac, nitko „de partibus Sclauoniae, uel de provincia Dalmatiae,“ nije se smio niti predložiti za izbor.³ Zanimiva je ova ustanova, jer nalazimo slične u mal ne svih talijanskih statutih. Izborom tudjinca, scienilo se je tuj, staje se na put štetnomu po nutarnji mir u obćini takmenju pojedinih obiteljih, tudjinac je naravno nepristrastan i nepristran, čist od predsudah, a ipak kao Talijanac, kao gradjanin drugoga grada poznaje pravu korist grada u koji ima doći. Uzajamnim biranjem podeste iz različitih gradovah nastaje plodna zamjtena idejah, poznanstvo sa mnogimi načeli i sredstvi dobre uprave i stupnjevanje lokalnih samo nazorah k uzvišenijim, koji teže za postignućem jednakoga dobra za svekoliko gradjanstvo. Napokon potiče mo-

¹ Cf. *Stat. vet.* lib. II. cap. 2 (pag. 22).

² *Stat. vet.* lib. II. c. 3 (pag. cit.)

³ *Stat. vbt.* lib. II. c. 2; (pag. 22); cap. 18 (pag. 30).

gućnost, biti izabranu u drugom kojem gradu na rad, kojemu će se dostati i u tom slučaju priznanja, ako bi ga možda nezahvalni sugrađani uzkratili.¹

Ako i nisu slična razmišljanja dala i Splječanom povoda, da se povedu za primjerom talijanskih gradovah, to nam se za cijelo pokazuje u toj ustanovi nov dokaz one nutarnje srodnosti u svih pravnih odnošajih talijanskih gradovah i Spljetske občine, koja je dopuštala, da dodje u osobi podeste na čelo uprave i sudstva tudjinac, koji bi se za kratko doba svoga uredovanja jedva mogao upoznati sa načeli, kojimi se je imao ravnati i kojimi je imao blagostanje občine promicati, da nisu načela ta posvema srodna onim, koja je do sada poznavao i u životu možda rabio.

Kod arhidjakona Tome, kojega poviest Solunskih i Spljetskih biskupah nam pruža mnogo zanimivih podatakah za poznavanje i pravne povjesti Spljetske občine, nalazimo pripoviest o događaju, koji je možda neposredan dao povod onomu pozivanju tudjinacah u ured podeste. Nakon što su Spljećani, pripovieda Toma², pročerali Domalda, kojega su malo prije po treći put izabrali svojim grofom (1235), razciepilo se je građanstvo na dvie stranke, između kojih je jedna izabrala grofom Marka, sina Grgura Bribirskoga, druga je pako navela Tolena nećaka Petra Zahluluskoga na to, da pristane uz nju i hara dobra njezinih protivnikah. Usljed toga započnu u gradu razmirice i borbe stranakah od kojih svaka, čim zadobi prevagu u gradskom vieću, nastojahu progonstvom svojih protivnikah i rušenjem njihovih kućah prevagu tu u občini učvrstiti. Time bješe dovedena občina na kraj propasti. Svećenstvo dakle, da preprieči dalnje upropašćivanje občine, uzme djelovati na građane, da si izaberu podestu „de gente latina“. Osobito trsio se je i sam Toma, da dokaže mnogimi razlozi, kako neima gradu spasa i nade na uredjene odnošaje „nisi per regimen Latinorum.“ Građjani, umorni od dugih svadjah, pristahu uz tu misao i obća skupština njihova odluči, birati u buduće svoje podeste iz Jakina.³ Poslanstvo, u Jakin izaslano, izabere tamo sbilja podestu

¹ Roumer Gesch. d. Histf. V. 156.

² Hist. Salonit. cap XXXIII. (ed. Lucii p. 343 spq.).

³ U ostalom nemože se uzeti viest Tome u tom smislu, kao da prije nije bilo u Spljetu podestah de gente latina t. j. iz Italije. Tako je bio već doskora iza smrti Kolomana (1114) u Spljetu neki Adrianus „Latinus gente“ comes rectorque fidelissimus. Srv. Lucius. De regno Dalm. et Cr. pag. 118 sq.

u osobi Gargana de Arscidis. Od one dobe pozivahu Spljećani često jošte svoje podeste iz Jakina, te je ova okolnost za cieto takodjer znatno pripomogla tomu, da se srodnost, što no i onako postojase u pravnom životu med ovima gradovima, pokaže sve to jasnije u njihovom zakonarstvu. Zanimio je u tom pogledu upravo, da su najvažnija dva momenta u historiji Spljetskoga statutarnoga zakonarstva skopčana baš imenom dvajuh podestah koji dodjoše iz Jakina. Garganus bo prvi je dao povod sbirki zakonah, radnja pako Percevalova, koji se rodi u Fermu, dakle takodjer u marki Jakinskoj, prikazuje se kao jezgra svih municipalnih prava Spljetskih.

Kada je izbor novoga podeste valjano obavljen, biraju se u istom velikom vieću Spljetske obćine posebni poslanici, koji se imaju u ime obćine uputiti k izabranomu, da ga o izboru ubavieste i od njega saznaju, hoće li izbor, koji ga je bio zapao, primiti.¹ Ovi poklisari moraju se prije zakletvom obvezati, da će povjereni jim posao sdušno obaviti²; svaka prijevarena ili drugi koji protuzakoniti postupak zabranjen jim je pod strogom globom i kaznom na časti, koja jih čini nesposobnima za svaki ured u obćini.³ Oni imaju predati izabranomu podesti list obćine o izboru i zahtievati od njega izjavu, hoće li izbor taj primiti ili ne. Izjavu tu ima dati u roku od tri dana⁴; ako se u tom roku neizjavi, ili ako nanj pali izbor ne primi, imaju se poklisari uputiti k onomu, koji je iza prvoga dobio najviše glasovah kod izbora, dok se jedan od izabranikah neizjavi, da prima izbor.⁵ Izjavu, da izabrani prima čast njemu ponudjenu, ima poklisar obćini odmah prijaviti.⁶ Izabrani podesta ima doći u roku od jednoga mjeseca⁷, na svoj trošak⁸ u Spljet i ponieti sobom jednoga pravu vještoga sudca, jednoga bilježnika i deset pratilacah.⁹ Samo u tom slučaju, ako bi podestu na njegovu putu porobili Omiški ili drugi gusari, ima mu obćina štetu nadoknaditi.¹⁰

¹ *Stat. vet.* lib. II. cap. 2. (pag. 22.).

² *Stat. vet.* lib. II. cap. 4 (pag. cit.)

³ *Stat. vet.* lib. II. II. cap. 14. (pag. 24.)

⁴ *Stat. vet.* lib. II. cap. 13. (pag. 26 sp.).

⁵ *Stat. vet.* lib. II. cap. 13 (pag. 25).

⁶ *Stat. vet.* lib. II. cap. 13. cap. 4. (pag. 25. 22 sq.).

⁷ *Stat. vet.* l. c.

⁸ *Stat. vet.* lib. II. cap. 6. (pag. 23.).

⁹ *Stat. vet.* lib. II. cap. 8. (pag. 24.).

¹⁰ *Stat. vet.* lib. II. cap. 6 (pag. 23.).

Izbor valjao je za godinu danah; čim je ova godina prošla, morao je podesta ustupiti mjesto svomu nasljedniku i nije mogao biti prije nego nakon pet godina iznovice izabran.¹ Prije nego što je prošlo doba njegova uredovanja, nije se smio podesta na uredu svom zahvaliti, niti je smio koji god činovnik dopustiti, da se u veću gradskom razpravlja o dozvolji podesti, zahvaliti se.²

Prvi službeni čin, što ga je imao novi podesta u Spljetu preduzeti, bila je svečana zakletva, koju je imao pred občinom položiti. Ova njegova dužnost, kao što i sam sadržaj zakletve, vrlo je zanimiv podatak za karakteristiku čitavoga položaja, koji je podesta u obćini zauzimao. Sadržaj bo ove zakletve jasno dokazuje, koliko se je smatrala opravdanom bojazan obćine, da podesta ne prestupi granice one vlasti, koju mu povjeriše izborom njegovim. Stegnuti ovu vlast u njezinoj bitnosti, izključiti upliv podeste kod obćinske uprave, vršenja pravednosti i izvajdanja postojećih zakona u životu: toga nisu Splječani, kao što ni članovi drugih dalmatinskih, ili talijanskih obćinah, niti znali niti pravo željeli; nego da budu što sigurniji pred svakom zloporabom najviše one, podesti povjerene u obćini vlasti, izumiše toliko, kadkada upravo maljušnih kautelah, da je njimi položaj podeste morao postati veoma teretnim i uredovna njegova godina tako neugodnom, da se nije iz toga razloga bilo bojati, da će podesta odviše težiti za produljenjem roka svoje vlade. Zakletva, koju je morao podesta položiti, bila je veoma obširna; al ustanove o dužnostih u pogledu trostruke one njegove djelatnosti bile su u njoj samo obćenito označene time, što se je izticala dužnost podeste, vršiti što najbolje pravednost, štovati dosadašnje zakone, neprokazivati nikomu tajnah obćine, već štititi njezina prava i njezine slobostine. Obsežniji dio zakletve ticao se je ustanovah, kojima se je scienilo, da se može na put stati svakomu pokušaju zloporabe vlasti podestine. Tako je morao priseći, da neće nikakvim načinom težiti za povišenjem svoje plaće, da neće s nikim u gradu skupa ručati, samo sa nadbiskupom smio je jesti i piti, ili u slučaju, ako je došao u grad ban ili grof, mogao je prisustvovati zajedničkomu s njimi objedu; pod nijednim pako uvjetom dalje da neće spletkariti, kako bi mogao biti za sliedeću godinu iznovice izabran za podestu ili on, ili tkogod iz njegove rodbine i sl.³

¹ *Stat. vet. lib. II. cap. 16, 18* (pag. 27 sq., 30).

² *Stat. vet. lib. II. cap. 62* (pag. 55).

³ Srv. tenor vrlo obsežne ove zakletve u *Stat. vet. lib. II. cap. 16* (pag. 27 sqq.).

Al nisu ova u zakletvi sadržana ograničenja njegove osobne slobode bila jedinim teretom, koji je morao nositi za svoga uredovanja; i kod vršenja svojih dužnosti nailazio je na svakom koraku na puno preponah, koje mu nisu dopuštale samostalno, makar i na korist iste obćine raditi, tim manje dakle moćnije utjecati u razvoj socialnoga i pravnoga života u obćini. Tako mu nije bilo dozvoljeno, dati se u vršenju svojih dužnosti zastupati nikakvim zamjenikom, da može onda po volji iz grada odlaziti: samo u slučaju bolesti ili odsutnosti u poslovih obćine bilo mu je dopušteno, zamjenika si označiti.¹ Samovoljno iz grada otići, prije nego je iztekla službovna njegova godina, nije smio pod prijetnju gubitka svoje plaće; pod istom prietnjom bilo mu je zabranjeno tražiti dopust za privremeni odlazak iz grada.² Vrlo važno, al za one dobe i koristno ograničenje, kojemu se je morao pokoriti, bilo je, da nesmije podesta niti pristati uz ijeduu od strankah, koje bi se možda u gradu stvorile, niti kojugod stranku neposredno ili posredno podupirati.³ Za to nije smio nijednoga prognanika iz prognstva natrag pozvati, niti u vieću učiniti sličan predlog i to pod prietnjom globe od 200 libarah, koja globa mu se je odbila od njegove plaće; ako ova nije više doticala, morao je globu tu platiti iz vlastitoga svoga imutka, pa je mogao biti dotle držan u zatvoru, dok nije globu tu platio.⁴ Isto tako nije smio nikomu dozvoliti, da boravi u gradu, koji nije hotio biti građaninom Spljetskim.⁵ Napokon bijaše mu zabranjeno učiniti ikakav predlog u velikom vieću obćine, ako ga nije prije odobrila većina kurije.⁶

Za obavljanje svih dužnosti imao je podesta od obćine godišnju plaću u iznosu od 1000 Mletačkih libarah, koju je plaću dobivao po trećinah od četiri do četiri mjeseca, nu iz zadnje trećine zadržalo mu se je sto libarah u tu svrhu, da se uzmognu iz nje nadoknaditi sve štete, koje je podesta ili koji njegovih činovnikah, koje on sobom u Spljet doveđe, nanio bio ili obćini, ili privatnoj kojoj osobi.⁷ Povišenje ove plaće bilo je strogo i bezuvjetno zabranjeno.⁸

¹ *Stat. vet. lib. II. cap. 19* (pag. 20). U prisutnosti svojoj u gradu mogao je ipak dati punu moć zamjeniku si, da na njegovom mjestu al uz njegovu odgovornost postupa.

² *Stat. vet. lib. II. cap. 62* (pag. 55 sq.)

³ *Stat. vet. lib. II: cap. 20* (pag. 32).

⁴ *Stat. vet. lib. IV. cap. 63* (pag. 165).

⁵ *Stat. vet. lib. VI. cap. 4* (pag. 210).

⁶ *Stat. vet. lib. II. cap. 23* (pag. 33).

⁷ *Stat. vet. lib. II. cap. 9* (pag. 24).

⁸ *Stat. vet. lib. II. cap. 11* (pag. 25 sp.).

Kada je pako godina njegova službovanja iztekla, izabralo je veliko gradsko vijeće tri syndika, koji su imali u roku od osam danah izpitati svekoliko djelovanje podesta koji odstupaše, kao što i njegovih činovnikah Syndikom je morao podesta račune polagati o upravi svojoj i o svoj svojoj djelatnosti; oni su imali izreći odmah globu, koju ima podesta platiti za eventualne krivice, koje je bio komu nanio za svoga uredovanja; oni su imali takodjer, ako su pronašli poslovanje podestino bezprikornim, njegovo uredovanje odobriti, da uzmogne u miru i častno občinu ostaviti.¹

§. 9. Motreći *funkcije podeste*, kako se opredjeljuju u Spljetskih statutih, doći ćemo skoro do uvjerenja, da je bio podesta sbilja ugao-kamen u čitavom pravnom organizmu obćine Neima ni jedne strane javnoga života u obćini, u kojoj nebi zauzimao podesta uglednoga mjesta, njegova vlast, slična vlasti rimskih provincijalnih rektorah², bila je u svojoj bitnosti tako obsežna, da se je zbilja morala pokazivati blizkom pogibelj njezine zloporabe, te su se smatrale opravdanimi one opreznosti, kojimi se je moć podeste u svom izticanju imala što više stegnuti.

Podesta je bio *najviši administrativni činovnik*. Kao takav imao se je na prvom mjestu brinuti za to, da budu sve upravne oblasti u obćini u rukuh ljudih svjestnih si svojih dužnostih, i da se te dužnosti sbilja tako vrše, kako to zahtievaju zakoni i svrhe, postignuću koje su imale one oblasti pripomagati. Za to je imao podesta odlučan glas kod samoga namještanja različitih uredah, on je primao zakletve izabranih ili od njega, ili uz njegovo sudjelovanje činovnikah, on je imao bditi, da činovnici vrše svoje dužnosti, te je mogao one, koji se učiniše krivci zloporabah, ili sam kazniti, ili dati njihov postupak iztražiti, od službe jih krenuti i drugimi, sdušnjijimi činovnici zamieniti.³ Važnom imala je biti podesti na dalje briga za sačuvanje i umnožavanje obćinskoga imutka. Zato je morao paziti na to, da nitko neposjedne protupravno nekretnine obćine ili da nepokvari obćinske puteve; svaki prekršaj u tom pravcu imao je pako strogo kazniti i prisiliti zločinca, da štetu, koju je obćini bio nanio, podpuno nadoknadi.⁴ Isto tako imao je

¹ *Stat. vet.* lib. II. cap. 10. (pag. 25).

² *Hegel.* I. c. I. 247.

³ O nplivu podeste kod namještanja i njegovom pravu nadzora nad djelatnosti pojedinih uredah itd. bolje će biti govora kod razmatranja organizma tih oblasti.

⁴ *Stat. vet.* lib. IV. cap. 60 (pag. 153).

postupati proti onim, koji bi htjeli lišiti obćinu njezinih dohodakah.¹ Nu kao što je imao podesta čuvati obćinski imutak pred štetom sa strane drugih, morao je i sam pružati jamstvo, da neće ni on obćini štetu na njezinom imutku nanieti. Osim zakletve, koju je toga radi morao položiti, bio je podesta dužan, voditi tačne račune o dohodcih i izdateih obćine i dati načiniti popis svih stvari obćine, koje primi od predšastnika, po kojem je popisu nakon dovršene uredovne svoje godine sve morao povratiti. Ako je napokon njegovom krivnjom koji dohodak, što ga je obćina imala dobiti, izostao, morao ga podesta sam nadoknaditi.²

I osigurauje javnoga mira u obćini bila je jedna od zadaćah podeste kao upravljalatelja obćine. On je dakle imao pripomagati sačuvanju sloge među gradjanstvom, i kazniti one, koji zapodjenuše kavge³, ili drugim načinom mir u obćini narušise.⁴

Napokon imao je podesta sva sredstva poprimiti, kojimi se je moglo osigurati i unaprediti obće blagostanje i čitave obćine i pojedinih obćinarah. Uzdržanje obćinskih putevah i ulicah u dobrom stanju, nadzor nad lukom, nad tržišti i trgovci, pažnja na obće zdravlje i sl. dužnosti koje statut obćinskomu podesti nalaže, pokazuju, na koliko važno je mjesto zauzimao podesta u svakoj grani obćinske uprave, na koliko je u obće uprava ta u njem nalezila svoje središte.⁵

Kao *najviši sudbeni činovnik* u obćini imao je podesta prije svega biti uvijek pripravan, da pripomogne zaštiti svih javnih i privatnih pravah, da nastoji oko popravka svake štete, koja bi krnjenjem tih pravah nastala. On je jednako kompetentan u poslovih civilnih kao i kaznenih.⁶

Kao civilni sudac ima biti podesta spreman, u opredieljenih danih javno „in palatio uel in logya, uel in scalis infra portas civitatis“⁷ pravo krojiti strankam, koje bi pred njega došle. Čitav

¹ *Stat. vet.* l. c. Cf. et. lib. IV. cap. 122 (pag. 188 sq.).

² *Stat. vet.* lib. II. cap. 48 (pag. 44).

³ *Stat. vet.* lib. IV. cap. 69 (pag. 168).

⁴ *Stat. vet.* lib. IV. cap. 125 (pag. 190) Cf. et lib. IV. cap. 49 (pag. 158).

⁵ *Srv. stat. vet.* lib. V. cap. 1, 2, 3, (pag. 194 sq.) cap. 11 (pag. 196 sq.), cap. 12, 13 (pag. 197), cap. 46 (pag. 206), lib. IV. cap. 55 (pag. 166) i dr.

⁶ *Stat. vet.* lib. II. cap. 15 (pag. 27).

⁷ *Stat. vet.* l. c.

postupak, koji je imao sudu razjasniti prieporno pitanje i učiniti ga prikladnim za sudačko uređenje, razvijao se je u prisutnosti a većinom i pod neposrednim nadzorom podeste, on je imao slušati tužbu i obranu, opredieliti način, kojim se imaju iznieti pred sud razna dokazala, podesta sluša svjedoke, sudi o vjerodostojnosti njihovih izriekah, listinah, odredjuje i prima zakletve, u obće preduzima sve, što mu se čini potrebno za pravedno izrečenje osude.

Osobito imao se je podesta brinuti i za to, da se postupak mnogo nerazvlači, da netrpe stranke uštrba na svojem pravu strogom pažnjom na propisane formalnosti, kada se pažnja ta prikazuje nepravednom. Zato propisuje statut slučajevu, u kojih ima podesta postupati u vršenju sudačke svoje dužnosti sumarno, „sine strepitu et figura iuditijs¹“, pače i u danih prazničnih, u kojih inače sud nije sudio. U drugih slučajevih, u kojih se je mogao prieporni odnošaj bez velikih poteškoćah urediti, mogao je podesta uz privolju stranakah takodjer propisane formalnosti mimoići. Dužan je bio tako postupati, ako se je dala predvidjeti pogibelj u odvlaci, kao n. pr. u parnicah tuđjih trgovacah među sobom ili sa Splječani.² Odredbe, koje podesta učini tečajem parnice, moraju se bezodvlačno izpuniti, a niti utok se proti njim nedopušta. Stranku, koja izpunjenjem tih odredabah zateže, može podesta kazniti i globami i zatvorom. Isto tako može postupati i proti svjedokom, koji oklievaju izpunjenjem svoje dužnosti.³

Nakon završena dokazna postupka nesmie podesta zatezati izrekom osude, već se ima osuda u roku od 10 danah proglasiti.⁴ Izreći osudu imao je podesta sa trojicom sudacah i šestoricom viećnikah⁵; ovi potonji bez podeste osude izreći nisu smjeli⁶, niti podesta bez sudacah i viećnikah.⁷ Samo ako bi podesta bio zakonito zapriečen prisustvovati izreci osude, pa stranke izjaviše suglasno, da se njim pravo kroji bez njegovoga sudjelovanja, bijaše osuda sudacah i viećnikah pravnovaljana.⁸

¹ *Stat. vet. lib. III. cap. 5* (pag. 66).

² *Stat. vet. l. c.* (pag. 67).

³ *Stat. vet. lib. III. cap. 8* (pag. 69).

⁴ *Stat. vet. lib. III. cap. 39* (pag. 94).

⁵ *Stat. vet. lib. III. cap. 40, 41* (pag. 85).

⁶ *Stat. vet. lib. III. cap. 1* (pag. 64).

⁷ *Stat. vet. lib. III. cap. 40* (pag. 86).

⁸ Suglas svoj mogaše stranka izjaviti i time, što nije prosvjedovala proti osudi samo od sudacah iznešenoj. *Srv. Stat. vet. lib. III. cap. 1* (pag. 64).

Kao što kod čitavoga postupka, imao je podesta i kod ovrhe pravovaljane osude sudjelovati, izbor shodnih sredstavah ostavlja mu statut posvema na volju. Kao jedno od tih sredstavah spominje statut imenovanje jamca od stranke, proti kojoj bje osuda izrečena.¹

Kao *representant občine* iztiče se podesta osobito u svih pitanjih, koja se tiču uredjenja odnošajah Spljetske občine s drugim gradovi i u poslovih državnih. U potonjem pogledu imao je podesta zadaću, predvoditi občinu, kad je vladalac došao u grad, ili kada je trebalo, javiti se na dvoru kraljevskom.² Položaj podeste u pogledu prvom jasno se opredjeljuje osobito onimi ustanovami statutah, koje govore o občinskih poklisarih i o represalijah.³ Poslanike birao je u slučaju potrebe t. z. *consilium credentiae*, a izbor mogao je pasti, a valjda je i najčešće padao, uz druge i na podestu. U slučaju tom je podesta predvodio poslanstvo i dobivao za to posebnu nagradu.⁴ Kada pako nije trebalo odaslati podestu uz poslanstvo iz Spljeta u drugu koju občinu ili zemlju, bio je podesta dužan, predati poklisarom pismeni naputak, što da imaju u interesu grada govoriti i raditi. Ovoga pismenoga naputka moradoše se poklisari točno držati, niti su smjeli nešto od svoje volje izostaviti, niti pridodati. Priepis pako ovoga naputka, koji je morao podesta po bilježniku načiniti uz pregled svih poslanstvah iz Spljeta izaslanih, morao se je čuvati za kontrolu poslanikom i podesti. Dalje se je imao podesta u tom slučaju brinuti za to, da nebude občina prikraćena glede troškovah prouzročenih takovimi poslanstvi, a buduće su poslanici dobivali plaću po danih, što jih sprovedoše u poslanstvu, morao je podesta te dane pod svojom zakletvom dati zabilježiti.⁵ U slučaju tom pako, kada se je radilo o vršenju represalijah za štete ili uvrede, počinjene kojemu god Splječaninu od drugih občinah ili njihovih članovah, bio je podesta dužan, po prijavi ozledjenoga i procjeni pretrpljene štete, nastojati najprije mirnim putem, da se izbjegne razmirica a ozledjeni zadobije zadovoljstinu; ako se pako ovim načinom nije moglo doći do povoljnoga rezultata, morao je podesta učiniti predlog velikomu vieću,

¹ *Stat. vet.* lib. III. cap. 11.

² Sr. više takovih primjerah u I. odsj.

³ Cf. *Stat. vet.* lib. II. cap. 42 sq. (pag. 41 sp.), lib. VI. cap. 6. sqq. (pag. 211 sqq.)

⁴ *Stat. vet.* lib. II. cap. 45 (pag. 42).

⁵ *Stat. cet.* lib. II. cap. 46 (pag. 43).

koje represalije imaju proti občini ozleditelja nastupiti. Nu isto tako, kao što je imao podesta bdići nad tim, da se nenanese krivica Splječaninu od tudjih, imao je pružati zaštitu svakomu tudjincu u Spljetu, da nenastupe represalije drugih obćinah proti Splječanom. Ako je dakle koji Splječanin podigao nepravednu parnicu proti tudjincu pred spljetskim sudom, imao je podesta, razvidivši stvar, opredieliti naknadu za sve štete i troškove, koji tudjincu proiztekoše povodom nepravedne ove parnice.¹

§. 10. Statut spljetski, kao što svakolika municipalna zakonarstva dalmatinska i talijanska, osobitu polaže važnost na to, da vrši podesta dužnosti svoga čina neposredno, osobno. S toga razloga nalazu mnogi statuti izrično, da bude podesta uvijek pripravan, vršiti pravednost i promicati blagostanje obćine svimi mogućimi sredstvi, zato se zabranjuje u gdje kojih zakonih, da nesmie podesta, dok traje uredovna njegova godina, izaći na dulje doba iz grada², ili, da nesmije izaći svojevóljno.³ Nego uzprkos ovim ustanovam moglo je nastati slučajevah, da je bio podesta zapriečen, vršiti svoje dužnosti. U statutu spljetskom navode se dva takova slučaja i to bolest podeste i odsutnost njegova u poslovih obćine.⁴ U oba ova dva slučaja dopušta se, da vrši svakolika prava i dužnosti podeste *zamjenik mu* (*vicarius, substitutus*). U ova dva slučaja nije bio podesta odgovoran za poslovanje svoga zamjenika; nu ako je pustio u prisutnosti svojoj u gradu zastupati se u vršenju svojih dužnostih, nisu doduše bile odredbe zamjenika podestina ništetne, već su valjale isto tako, kao da je podesta sam ovrši, al odgovornost za sve ove čine padaše na podestu.⁵ Punomoć ovoga vicaria prestala je — treba zaključiti — u prvom slučaju povratkom ili ozdravljenjem podeste, u drugom pako, kadgod je tako podesta sam odredio.

Posebne ustanove nalazimo u statutu spljetskom za slučaj, kad nije imao grad nikakvoga podeste, budi zato, što je podesta prije nego izteče rok njegova uredovanja umro, budi što je iz drugih

¹ *Stat. vet. lib. III. cap. 48* (pag. 90).

² U Bologni n. pr. bilo je ovo doba na dvadeset danah opredieljeno. *Srv. Raumer, Gesch. d. Hohenst. V. 181.*

³ *Stat. vet. lib. II. cap. 19.* (pag. 30) *potestas non possit se absentare a civitate et districtu Spalati cum propria voluntate sua.*“

⁴ *Stat. vet. l. c.*

⁵ *Stat. vet. lib. II. cap. 19 i f.* (pag. 30).

razlogah mjesto svoje ostavio,¹ budi napokon, što nije izbor novoga podeste obavljen, kako statut zahtijeva², tri mjeseca prije svršetka uredovne godine dosadašnjega podeste. U svih ovih slučajevih gubio je i zamjenik svoj mandat, te se je pristupilo izboru posebnoga organa, kojemu se je imala povjeriti najviša uprava u obćini. Kao takav organ prikazuju se u Spljetu t. z. *rectores i iudices*, koje treba smatrati kao magistraturu, stojeću uz bok magistraturi konsulah u drugih dalmatskih obćinah, u kojoj možda valja nazrievati ostanak stare magistrature konsulske talijanskih gradovah, na mjesto koje je upravo podesta kasnije stupio.³

Statut spljetski govori na više mjestih o slučaju, kad neima podeste. Na jednom (*lib. II. cap. 10.*) kaže se: „Et si civitas Spalati esset sine rectore forensi et eligerentur rectores per consilium et commune Spalati ad regimen dictae civitatis.“ Na drugom mjestu pako (*lib. III. cap. 1.*) određuje se: „Praedicta locum habeant tempore iudicium et non tempore potestatis“; napokon govori se u *lib. III. cap. 42*:... „ordinatum est, quod si potestas forensis non esset in civitate Spalati, sed civitas regeretur per iudices etc.“ Iz ovih ustanovah zaključujem, uzporedivši je sa viestmi, što nam

¹ Ovo bi se moglo dakako dogoditi samo u slučaju sužanjstva podeste ili protjeranja iz grada, zahvaliti bo se na časti prije izminuća roka nije bilo podesti dozvoljeno. *Stat. vet. lib. II. cap. 62* (p. 52).

² *Stat. vet. lib. II, cap. 1* (pag. 19).

³ Ured konzulah, koji se valjda prikazuje kao uspomena na starije rimske institucije (srv. *Savigny Gesch. d. röm. Rechts. I. 220—324. III. 100—104*) nalazimo koncem XI. stolj. u većem broju talijanskih gradovah; u XII. stolj. prikazuju se konzuli kao najvažniji državni činovnici, tako, da se može nazvati ovo doba u razvoju obćinah *konzularskim*, te se može kasnijoj periodi *podestah* protustaviti. (Srv. *Raumer l. c. V. 148*). Naravno nije iztisnuo ured podeste konzule na jedan mah, isto tako, kao što se niti ured ovih potonjih nije u svom svojem obsegu na jedanput bio razvio (srv. *Leo Verf. d. lomb. St. 174* slj. *Hegel l. c. II. 205* slj.); ured podeste neprikazuje se iz početka kao ured stalan, koji bi dokidao konzule, već kao čin, koji njih imao prema potrebi za njeko doba nadomjestiti (srv. *Ficker Forschgen. II. 183*). Poslje sabora Ronkalskoga (1158) dakako promieni se taj odnošaj u protivno, te su konzuli zadobili pram podestam položaj, što nam ga opisuju u kratko *Lucius Mem. ist. di Traù p. 140, 206*. Da se je češće događalo u Spljetu, da su konzuli, koji se označuju u statutu imenom *rectores i iudices*, vladali, kad nije bilo podeste, tomu ima više dokazah; već dosta točno opredjeljenje njihovoga položaja u statutu na to upućuje.

pruža *Lucius* (l. c. 149. 207), da je vlast podeste, kad ovoga nije bilo, prelazila na *sudce*, koji su obično imali *uz* podestu vršiti pravosudje u občini, a kad podeste nije bilo, pod imenom *rectores*¹ obavljati sve poslove, u kojih je bio podesta nalježan.

Gradske sudce, njih na broju *tri*, biralo je veliko občinsko vijeće (*consilium generale*) posredstvom posebnih biračah (*electores*). Za sudca mogao je biti izabran samo plemeniti građanin spljetski (*nobilis*), koji je bio bar 30 god. star, te je već ili sam bio prije sudac, ili kojega je otac ili djed ovu čast bio obnašao. Onaj, koji je bio nezakonito rođen (*bastardus sive spurius*), nije mogao biti niti sam izabran, niti je mogao izbor pasti na sina ili nećaka njegova. Nitko nije bio dužan, primiti čast sudca. Izbor valjao je samo za dobu od tri mjeseca: poslie toga morale su proći tri godine, prije nego li je mogao biti njetko iznovice za sudca izabran. Sudci imali su, kad je bio podesta namješten, uz njega suditi, i to svaki tjedan po četiri dana; samo u stvarih manje vriednosti i kada je stranka na to pristala, mogli su izreći osudu i bez podeste. Dalje su imali sudci izključivo — bez podeste — ravnati izbor novoga podeste.² U njihovoj dalje prisutnosti imale su se pečatiti listine, koje občina izdade.³ Sudci nisu smjeli za dobe svoga uređivanja odsutstvovati iz grada preko petnaest danah⁴, te su dobivali za obavljanje svojih dužnostih stanovitu plaću.⁵

¹ Naslov "*rector civitatis*" imao je inače i sam podesta, kako to iz premnogih mjestah statuta, u kojih se govori o "*potestas et rector civitatis*, *potestas vel rector civitatis Spalati*" itd. proizlazi.

² *Stat. vet. lib. II. cap. (pag. 22)*

³ *Stat. vet. lib. II. cap. 48 (pag. 43).*

⁴ *Stat. vet. lib. II. cap. 39 (pag. 40).*

⁵ Srv. o izboru, nalježnosti i plaći sudacah jošte *Stat. vet. lib. II. cap. 37 (pag. 29 sq.).*